

Ksenija Rukavina Kovačević

ŠKOLSKI VJERONAUK I ŽUPNA KATEHEZA IZ PERSPEKTIVE CRKVE, ŠKOLE I OBITELJI

Ksenija Rukavina Kovačević, prof.

Riječka nadbiskupija

UDK: 37.014.525[373.2/.5][37.014.522/.53]:262.2[238+257+268][37.017
[303.621.33] [282][262.3RIJEČKA]”2016/2017”(083.5)(049.5) (497.5) [0.000.008.3/.8]

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 19. listopada 2017.

Vjerski odgoj djece i mladih u Republici Hrvatskoj najočitiji je u kontekstu školskog vjeronauka i župne kateheze. Riječ je o modelima koji su međusobno različiti, ali komplementarni. Dok je u teoriji odnos ovih dvaju modela jasan, postojeće stanje u školsko-pedagoškoj i katehetskoj praksi (loše ostvarena komplementarnost!) još uvijek ukazuje na potrebu postizanja veće jasnoće u definiranju stvarne svrhe i ciljeva oba vida vjerskog odgoja. Rezultati kvantitativnog istraživanja o suradničkom odnosu Crkve, škole i obitelji u procesu odgoja i prenošenja vjere djeci i mladima na području Riječke nadbiskupije, koje je provedeno tijekom školske godine 2016./2017. na uzorku svećenika, vjeroučitelja laika, ravnatelja osnovnih i srednjih škola i roditelja, pokazali su da župna kateheza najviše doprinosi osobnom sazrijevanju u vjeri, ali isto tako da je to model na kojemu treba najviše raditi u budućnosti u smislu njegova kvalitativnog unapređenja. Zamijećeno je također da se najmanja važnost pridaje vjerskom odgoju u predškolskim ustanovama, i to osobito kod roditelja. Uočene su nejasnoće u percepciji tzv. katehetskih ciljeva vjeronauka u odnosu na župnu katehezu, napose kada je riječ o liturgijsko-sakramentalnim sadržajima i praksi. Očigledno je da će na polju komplementarnosti i različitosti školskog vjeronauka i župne kateheze još trebati intenzivno promišljati kako bi se iznašli adekvatni(ji) modeli njihova stvarnog nadopunjavanja, a ne preklapanja ili odvajanja.

Ključne riječi: vjeronauk, župna kateheza, Crkva, škola, obitelj, suradnički odnos, odgoj u vjeri.

UVOD

Odgoj u cjelini, a napose odgoj u vjeri¹ danas se sve više suočava s različitim izazovima suvremenoga svijeta i globalnog društva poput individualističkog i libe-

1 O terminološkim razlikama u definiranju pojmova: vjerski odgoj, odgoj u vjeri, vjerska pouka, religijski/religiozni odgoj, religijsko obrazovanje više u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu*, Glas Koncila, Zagreb, 2008., 5-8; Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., 75; Emilio ALBERICH, Religiozni odgoj danas: načela i terminologija, u: *Kateheza*, 20 (2001.) 14, 321-338.

ralnog subjektivizma, konzumističkog i hedonističkog materijalizma, rastuće sekularizacije, indiferentizma i dr.² U takvom za vjerski odgoj nepovoljnom i složenom antropološko-pedagoškom i društvenom kontekstu postavlja se uvijek iznova pitanje načina (kako?) i sadržaja (što?) vjerskog odgoja djece i mladih. Najsnažniji pedagoško-katehetski ambijenti ostvarenja institucionalnog odgoja u vjeri zasigurno su Crkva i škola. U kojoj mjeri i na koji način te dvije odgojne zajednice ostvaruju zajedničko poslanje evangelizacije i katehizacije djece i mladih u Republici Hrvatskoj, najbolje se vidi u jedinstvenom vjerskom odgojno-obrazovnom projektu školskog vjeronauka i župne kateheze, čiji se odnos temelji na načelima različitosti i komplementarnosti. Dok tako školski vjeronauk naglašava kognitivno-doktrinarni, informativni i religiozno-kulturalni aspekt, župna kateheza ističe primarno iskustveno-vjernički aspekt.³ U organizacijskom smislu to znači da učenici⁴ koji pohađaju školski vjeronauk, a koji su vjernici i žele sazrijevati u vjeri, imaju mogućnost u svojoj župnoj zajednici kontinuirano pohađati i župnu katehezu. S druge pak strane, nije moguće (iako se u praksi događa!) pohađati župnu katehezu bez pohađanja vjeronauka u školi⁵ jer je vjeronauk interpretacijski ključ za razumijevanje i dublje osobno sazrijevanje u vjeri koje se događa u župnoj katehezi.⁶ Dok je u teoriji jasan odnos ovih dvaju modela vjerskog odgoja, postojeće stanje u školsko-pedagoškoj i katehetskoj praksi u Hrvatskoj (loše ostvarena komplementarnost!) još uvijek ukazuje na potrebu postizanja veće jasnoće u definiranju stvarne svrhe i ciljeva oba vida vjerskog odgoja.⁷ Nejasnoće su osobito vidljive u *preklapanju* vjeronaučno-katehetskih sadržaja i u nedorečenosti ishoda

-
- 2 Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 74.
- 3 Usp. Ante PAVLOVIĆ, *Osobitosti katoličkog vjeronauka u odgojno-obrazovnom sustavu javnih škola*, u: *Kateheza*, 21 (1999.) 2, 143.
- 4 Postoje različiti pristupi terminologiji naslovnika vjerskog odgoja. Prema nekim kateheticarima, naslovnici vjeronauka nazivaju se učenicima, a prema drugima vjeroučenicima. Suglasnost je postignuta jedino u terminološkom određenju naslovnika župne kateheze koje se naziva katehizantima. U ovome radu koristit će se nazivi učenik za naslovnike vjeronauka i katehizant za naslovnike župne kateheze za oba spola. Više u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu*, 89-93; Alojzije HOBLAJ – Milan ŠIMUNOVIĆ, *Crkvena kateheza na katedri religiozne pedagogije i katehetike*. Interna skripta, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb – Rijeka, 2006., 31; Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 186-187.
- 5 Usp. NACIONALNI KATEHETSKI URED HBK, *Bez pohađanja vjeronauka u školi nema ni pripuštanja na sakramente?!*, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 3, 184-185; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Poruka hrvatskih biskupa. Župna kateheza u službi župne zajednice*, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 3, 9-15; Josip JAKŠIĆ, *Priprava za sakramente zahtijeva cjelovit odgoj u vjeri: vjeronauk u školi i katehezu u župi*, u: *Katehetski glasnik*, 1 (2000.) 2, 100-101; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi*, u: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured HBK – Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb – Zadar, 2000., 156-162.
- 6 Mandarić i Razum ističu da učenicima koji žele pristupiti sakramentima kršćanske inicijacije, a koji prethodno nisu pohađali školski vjeronauk, treba to biti omogućeno nakon odgovarajuće katehetske pripreme u župnoj zajednici. Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM, *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Glas Koncila, Zagreb, 2015., 260.
- 7 Više u: Ružica RAZUM, *Specifičnost školskog vjeronauka u odnosu na župnu katehezu*, u: *Kateheza*, 22 (2000.) 4, 348; Blaženka Valentina MANDARIĆ, *Konfesionalni vjeronauk pred izazovima dekristijanizirajuće Europe*, u:

(misli se na one vjeronaučne sadržaje kojima se želi odgojiti učenike za liturgijsko-sakramentalnu praksu i na ishode koji smjeraju na veću zaokupljenost doktrinarnom cjelovitošću sadržaja, a manje konkretnom učeničkom iskustvu).⁸ Poteškoće su uočene i u stupnju pedagoškog programiranja i u didaktičkoj organizaciji vjeronaučne nastave koja je još uvijek, prema nekima, ostala u formi tzv. crkvene pouke, odnosno župne kateheze u školskome prostoru. Jedan od razloga tomu leži u činjenici što se još uvijek nije u potpunosti shvatila različitost i komplementarnost obaju modela odgoja u vjeri pa se tako nerijetko događa da se školske učionice pretvaraju u ‘sakralne prostore’ u kojima se učenike priprema za sakramente prve pričesti i/ili potvrde i pokušava ‘dublje uvoditi’ u otajstvo vjere.⁹ Takav oblik improvizirane školsko-katehetske prakse nikada, u konačnici, ne dovodi do stvarnih ishoda kako školskoga vjeronauka (u smislu oblikovanja kršćanskih stavova i uvjerenja učenika) tako ni župne kateheze u smislu ozbiljnijeg osobnog sazrijevanja u vjeri. No to ne znači da vjeronaučna nastava treba biti u potpunosti ogoljena od svoje katehetske dimenzije. Ona je uvijek, kako to ističu katehetski stručnjaci Šimunović i Pažin, u službi pretkateheze jer obnaša tzv. propedeutsku ulogu u odnosu na cjelovit odgoj vjere kako bi se učenici potpunije opredijelili za Krista u crkvenoj zajednici.¹⁰ No što je s ciljevima škole u njezinu suverenitetu i laičkom legitimitetu?

Jedan je od ciljeva suvremenog obrazovanja i javne škole u Europi oblikovanje i prenošenje društveno-kulturnih i moralno-etičkih vrijednosti i obrazaca učenicima u njihovu oblikovanju moralne i socijalne osjetljivosti.¹¹ I od škole u hrvatskom obrazovnom kontekstu očekuje se promišljanje o vrijednostima i dugoročnim odgojno-obrazovnim ciljevima te djelovanje u skladu sa zajednički usuglašenim društveno-kulturnim vrijednostima.¹² No temeljno je pitanje koje su nam vrijednosti potrebne i tko ih sve ima zadatak razvijati kod djece i mladih.¹³ Prema L. Zovak, ali i katehetičarkama B. V. Mandarić i R. Razum, katolički vjeronauk u školi treba se odvijati u sklopu ciljeva škole jer se fokusira na subjekt odgojno-obrazovnog procesa, a to je učenik koji je ujedno i jedini motiv postojanja vjerskog odgoja.¹⁴ Stručnjaci koji zagovaraju potrebu

Bogoslovska smotra, 82 (2012.) 4, 908-909; Ante PAVLOVIĆ, Osobitosti katoličkog vjeronauka u odgojno-obrazovnom sustavu javnih škola, u: *Kateheza*, 21 (1999.) 2, ovdje 140-143.

8 Usp. Ružica RAZUM, Specifičnost školskog vjeronauka u odnosu na župnu katehezu, 348.

9 Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 73.

10 Usp. *Isto*, 81-82. Više u: KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu* (15. VIII. 1997.), Kršćanska sadašnjost – Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 2000., br. 78.

11 Usp. Eluned ROBERTS-SCHWEITZER – Vincent GREANEY – Kreszentia DUER, Promoting Social Cohesion through Education: Case Studies and Tools for Using Textbooks and Curricula, The International Bank for Reconstruction and Development: Washington, DC, 2006., 9-47; Patrick Lie ANDERSEN – Marianne Nordli HANSEN, Class and Cultural Capital – The Case of Class Inequality in Educational Performance, u: *European Sociological Review*, 28 (2012.) 5, 607-621.

12 Usp. Marija SABLJIĆ – Ines BLAŽEVIĆ, Stavovi učitelja prema vrijednostima kao temeljnim sastavnicama Nacionalnog okvirnog kurikulumu, u: *Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja*, 64 (2015.) 2, 251-265.

13 Više u: Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM, Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole, 38-49.

14 Usp. Lucila ZOVAK, Škola u službi integralnog odgoja učenika, u: *Kateheza*, 26 (2004.) 1, 32; Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM, Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju

traženja novoga profila vjeronaučne nastave u hrvatskome školstvu ističu i potrebu vizije škole koja će imati, uz gospodarsko-kompetitivan profil, više humanističko-solidaristički karakter.¹⁵ U tom smislu doprinos katoličkog vjeronauka i vjeronaučne nastave ciljevima suvremene pluralne škole vide u općem doprinosu kulturnoj i odgojnoj zadaći škole, promicanju duhovne dimenzije i vrijednosti ljudske osobe, promišljanju nad egzistencijalnim pitanjima, odgoju za vrijednosti te promicanju međukulturalnog i međureligijskog dijaloga.¹⁶ Kako bi vjeronauk uistinu mogao ostvarivati te (društveno-kulturne i odgojno-obrazovne) vrijednosti, a napose ciljeve vezane uz promicanje društvene odgovornosti (socijalna dimenzija vjeronauka), potreban je njegov izlazak „iz postojeće unutarcrkvene katehetske perspektive, iz monokulturne logike, i ulazak u prostor dijaloga s kulturom/ama“. Taj izlazak omogućava „bolju integraciju vjeronauka u cjelokupni projekt škole te bolju i kvalitetniju integraciju vjere i kulture“.¹⁷

Religiozna pedagogija i katehetika ustrajno tragaju za takvim oblikom vjerskog odgoja i obrazovanja u školi koji bi „poštivao teološke, pedagoške i didaktičke temelje autentičnog konfesionalnog odgoja; uvažavao prilike i potrebe učenika i škole; istovremeno bio oslobođen kako religijskog relativizma, ekskluzivizma, tako i religijskog redukcionizma i umjetnog ‘izjednačavanja’ religijskih sustava i činjenica.“¹⁸ Na tome tragu katehetičarke B. V. Mandarić i R. Razum postavljaju neka još uvijek otvorena pitanja: „na koji način Crkva može realizirati svoje religijskopedagoške i katehetske interese u kontekstu vjeronaučne nastave; koji je religiozni interes vjeronaučne nastave u javnoj školi; jesu li vjeronaučni ciljevi više na razini usvajanja doktrinarnog znanja, senzibiliziranja za liturgijsko-sakramentalni život i vjersku praksu, tj. na razini crkveno-katehetskih kompetencija, ili se više oslanjaju na razinu potrebe razumijevanja, argumentiranja, iščitavanja svijeta, stvarnosti, religije, odnosno na razini religijskih kompetencija; koje kompetencije u religijskom području trebaju steći učenici na vjeronauku u školi da bi mogli živjeti u suvremenom multikulturalnome i multireligijskome društvu?“¹⁹

Ovaj rad zbog svoje ograničenosti nema cilj iscrpno reflektirati nad navedenim pitanjima ni prikazati sve posebnosti školskog vjeronauka i župne kateheze u Hrvatskoj jer se o tome već dosta pisalo i govorilo na različitim razinama, nego na temelju relevantnih teorijskih, pastoralno-katehetskih i empirijskih postavki interpretirati preliminarne rezultate kvantitativnog istraživanja vezane uz vjerski odgoj i vjeronauk u školi te župnu katehezu u crkvenoj zajednici, koje je provedeno u školskoj godini 2016./2017. na području Riječke nadbiskupije s nadom da ovi podatci mogu poslužiti

škole, 259.

15 Usp. Ružica RAZUM, Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 4, 860-861.

16 Usp. Ružica RAZUM, Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu, 243-245.

17 Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM, Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole, 229.

18 Ante PAVLOVIĆ, Religiozni odgoj u sustavu javnih škola, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 4, 344.

19 Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM, *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*, 152.

kao korisne stručne smjernice na polju religijskopedagoškog i pastoralno-katehetskog rada na različitim razinama djelovanja i odlučivanja, ali i kao empirijska baza za neka nova istraživanja na području vjerskog odgoja djece i mladih.

1. ŠKOLSKI VJERONAUKE I ŽUPNA KATEHEZA U KONTEKSTU CJELOVITOG ODGOJA U VJERI

1.1. DOPRINOS VJERONAUKE U ŠKOLI – CILJ I SVRHA

Prema verificiranim programima vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi,²⁰ svi učenici koji izaberu ovaj školski predmet imaju mogućnost cjelovitije upoznati katoličku vjeru u svim njezinim vidovima, tj. u učenju, slavljenju i življenju. Naglasak se posebno stavlja na stjecanje *religijskih kompetencija*²¹ i na formiranje kršćanskih *stavova* učenika. Učenicima se omogućava upoznavanje bogate kršćanske baštine, osposobljava ih se za istinsko dijaloško i ekumensko sučeljavanje s vizijama i mišljenjima onih koji drugačije vjeruju ili uopće ne vjeruju, za poštivanje drugih i drugačijih i za razmjenu mišljenja i iskustava stavlajući u središte one egzistencijalne probleme i pitanja koja su zajednička svim religijama. Valja naglasiti da ovaj izborni predmet mogu odabrati svi učenici neovisno o svojoj religioznoj identifikaciji (za razliku od župne kateheze!), ali uz uvjet da su svjesni konfesionalnih pretpostavki predmeta. Na taj način vjeronaučna nastava nekomu može biti prilikom da se još svjesnije odluči za produblјivanje svoje vjere, drugima da se susretnu s izvornim odgovorima Crkve na temeljna egzistencijalna pitanja, a trećima, pak, da otklone moguće predrasude o kršćanstvu i Katoličkoj Crkvi trajno preispitujući svoja stajališta.²² Međutim, u kontekstu tih i drugih ‘mogućnosti’ koje vjeronaučna nastava pruža svakom pojedinom učeniku leže negdje i programske nejasnoće vezane uz stvarnu komplementarnost školskog vjeronauka i župne kateheze.

Prema mišljenju katehetičarke A. T. Filipović,²³ idejno-koncepcijska strana školskog vjeronauka i župne kateheze u religijskopedagoškom i katehetskom smislu dosada uopće nije tematizirana u Hrvatskoj jer se fokus interesa usmjeravao uglavnom na organizacijsko-pravno funkcioniranje i stabiliziranje vjeronauka u školi. U tom smislu

20 HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi, Nacionalni katehetski ured HBK – Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Zagreb, 2003.; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Plan i program katoličkoga vjeronauka za četverogodišnje srednje škole, Nacionalni katehetski ured HBK – Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Zagreb, 2009.; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Plan i program katoličkoga vjeronauka za trogodišnje srednje škole, Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 2014.

21 Više u: Jadranka GARMAZ, NOK i vjeronauk: religiozna kompetencija u školskom vjeronauku, u: *Crkva u svijetu*, 47 (2012.) 4, 427-451.

22 Usp. Alojzije HOBLAJ – Milan ŠIMUNOVIĆ, Crkvena kateheza na katedri religiozne pedagogije i katehetike. Interna skripta, 23-25.

23 Usp. u: Ana Thea FILIPOVIĆ, Što je pokazao Katehetski kolokvij?, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 2, 149-150; Ana Thea FILIPOVIĆ, Vjeronauk u školi pred zahtjevima vrednovanja, u: *Nova prisutnost*, 7 (2009.) 2, 245-264; Ana Thea FILIPOVIĆ, Župna kateheza – između ideala i stvarnosti, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 138 (2010.) 5-6, 373-379.

A. T. Filipović naglašava da je još uvijek najveći problem razgraničenje odnosa i svrhe školskog vjeronauka i župne kateheze, a samim time i definiranja školsko-pedagoškog identiteta vjeronauka i njegove integriranosti u školskome sustavu. Pojavu intrinzične nemotiviranosti učenika za sadržaje vjeronaučne nastave, unatoč kontinuiranoj visokoj kvoti upisa na ovaj predmet, ova autorica dovodi u svezu s različitim percepcijama školskog vjeronauka i župne kateheze s obzirom na njihovu temeljnu svrhu i cilj. Tako naglašava da sadržaji koji se vjeronaukom posreduju i pristupi koji se primjenjuju pretpostavljaju primarno vjerničku obitelj iz koje učenik dolazi, kao i određeni stupanj osobne vjere učenika i prakticiranja vjere u svakodnevnom životu (što je svojstveno župnoj katehezi). Takve pretpostavke i očekivanja ukazuju na model školskog vjeronauka koji funkcionira po načelu župne kateheze školskoga tipa, a to danas nije ni moguće niti je pedagoški opravdano. Iz tog razloga A. T. Filipović zaključuje da je prvi preduvjet uspjeha školskog vjeronauka u odnosu na župnu katehezu prihvatanje i poštivanje svakog učenika na onoj razini religiozne otvorenosti na kojoj se on trenutno nalazi, dok je vjeroučitelj u školi²⁴ pozvan omogućiti učeniku stjecanje određenih religioznih i vjerskih kompetencija te pratiti i provjeravati njegovo napredovanje, ali ne i forsirati njegove vjerske odluke i opredjeljenja.

Prema M. Pranjiću,²⁵ svrha školskog vjeronauka nije u pristajanju učenika na određenu vjersku konfesiju (u tom bi slučaju škola bila mjesto „vrbovanja“, „regrutiranja“, prozelitizma) nego u kritičkom dozrijevanju, osposobljavanju učenika za dijalog i osobno sučeljavanje s religijskim fenomenom, ne isključujući, u konačnici, i vjersku opciju da osoba na ovaj način dođe do nje. Stoga ono što pripada školskom vjeronauku jest stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozne predispozicije), nadvladavanje predrasuda, sposobnost kritičke revizije, osposobljavanje za dijalog i sučeljavanje, što nikako nije u temelju župne kateheze. Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze u Crkvi, prema ovom autoru, definira se kao polazište i krajnje dovršenje jednoga procesa (kao „preambula fidei“ i „ambula fidei“). Stoga škola „nije i ne smije biti mjesto regrutiranja vjerskih pripadnika, a ponajmanje prostor gdje se vjera prakticira u svoj njezinoj pojavnosti, naročito onoj liturgijskoj.“²⁶ A. Pavlović će također reći da prisutnost Crkve koja je putem vjeronauka u službi školi ne znači da se ona automatski odrekla svoje evangelizacijske uloge nego da ona u školskom prostoru ne smjera izravno izvršavati svoje katehetsko poslanje kako to čini u crkvenome prostoru jer poštuje misiju same škole u odnosu na društvo.²⁷ Prema najnovijim stručnim objekcijama, Crkva u kontekstu školskog vjeronauka ostvaruje „osnovnu evangelizaciju ili prvi navještaj“, ništa obuhvatnije od toga.²⁸ Stoga bi doprinos školskog vjeronauka cjelovitom odgoju

24 Izraz podrazumijeva vjeroučiteljice i vjeroučitelje koji rade u osnovnim i srednjim školama.

25 Usp. Marko PRANJIC, Vjeronaučni program za srednje škole. Rezultati istraživanja srednjoškolskih ravnatelja i vjeroučitelja grada Zagreba i okolice, u: *Kateheza*, 14 (1992.) 3, 9-22; Marko PRANJIC, Stanje i perspektive srednjoškolskog vjeronauka u Republici Hrvatskoj, u: *Kateheza*, 15 (1993.) 3, 169-221.

26 Marko PRANJIC, Srednjoškolski vjeronauk u Republici Hrvatskoj, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1994., 101.

27 Usp. Ante PAVLOVIĆ, Osobitosti katoličkog vjeronauka u odgojno-obrazovnom sustavu javnih škola, 144.

28 Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 77.

u vjeri trebalo percipirati u navedenim evangelizacijsko-katehetskim okvirima, a ne u onima koji su u domeni župne kateheze.

1.2. DOPRINOS ŽUPNE KATEHEZE ZA DJECU I MLADE – CILJ I SVRHA

Dok se vjeronauk u školi ograničava na određeno životno razdoblje djece i mladih, župna kateheza počinje i nastavlja se kao cjeloživotni odgoj s naglaskom na odraslosti u vjeri, na izgrađivanju vjerničke zajednice i na svjedočenju vjere.²⁹ Međutim, u kontekstu cjelovitog odgoja u vjeri djece i mladih do sada se najveća pozornost posvećivala upravo školskom vjeronauku, a najmanja (ili znatno manja) župnoj katehezi i vjerskom odgoju u obitelji.³⁰ Glavna je svrha župne kateheze u Crkvi što dublje uvođenje (*inicijacija*) u osobno iskustvo vjere koje se najdjelotvornije uči, slavi i živi u konkretnoj vjerničkoj zajednici. U tom smislu vjeronauk u školi treba biti motivacija i poziv učenicima da nastave još dublje upoznavati, slaviti i živjeti svoju vjeru kao osobno pojedinačno i zajedničko iskustvo koje im omogućuje župna kateheza u crkvenoj zajednici. Župna kateheza obuhvaća četiri temeljna katehetska cilja (katehetske zadaće): 1. osobni cilj (produblјivanje vlastite vjere), 2. župni cilj (aktivno sudjelovanje u životu župne zajednice), 3. društveni cilj (dijakonija, tj. aktivno djelovanje iz vjere), 4. svjedočki cilj (osobno svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini).³¹ Župna kateheza tako treba pripremiti djecu i mlade za prakticiranje vjere i djelovanje iz vjere u vlastitom životnom okruženju. Plan i program župne kateheze nalaže specifičan model realizacije katehetskih sadržaja koji se zove „*celebratio catechetica*“ („katehetsko slavlje“), a on obuhvaća nekoliko etapa rada: 1. dodir sa sakralnim (crkveni prostor), 2. molitveno-slavljenički aspekt, 3. poučni dio, 4. katehetske zadaće, tj. djelovanje iz vjere, 5. završni dio.³² Iz tog razloga župna kateheza ne smije biti ponovljeni/dodatni sat vjeronauka (u sadržajnom, organizacijskom i metodičkom smislu) ili administrativni uvjet za pristupanje sakramentima prve pričesti i potvrde (krizme). Ona, za razliku od školskog vjeronauka, mora biti fleksibilnija s obzirom na modele, dinamiku i raznolikost susreta (u školi se pod tim podrazumijevaju nastavni sati), ali zahtjevnija u smislu življenja sadržaja vjere. No iako se ona u programskom smislu primarno temelji na liturgijsko-sakramentalnim sadržajima (praćenje liturgijske godine, blagdana i svetkovina, sakramenti Crkve i kršćansko Vjerovanje), ona ipak zadire i u sadržaje koji se uče, odnosno, bolje rečeno, ponavljaju na školskom vjeronauku, a koji nadilaze navedene evangelizacijsko-katehetske okvire i mogućnosti vjeronaučne nastave, što u bitnome otežava stvarnu komplementarnost. I tu nastaje problem.

29 Usp. *Isto*, 84.

30 Usp. *Isto*, 50.

31 Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program, 35-56.

32 O ovom modelu više u: Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 147-167.

Prvih godina od (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u javne škole Republike Hrvatske (vrijeme 90-ih) postojalo je vrlo jasno preklapanje ciljeva (i programskih odrednica) školskog vjeronauka i župne kateheze, a sve iz straha da se školski vjeronauk ne bi pretvorio u neki 'nekonfesionalni' predmet. Neki su katehetečari tih godina opravdavali tijesnu povezanost školskog vjeronauka i župne kateheze činjenicom da je postojanje sadržaja liturgijskoga karaktera u programu školskog vjeronauka prisutno zbog skladnijega suodnosa školskog vjeronauka i župne kateheze, kao i zbog različitih oblika djelovanja učenika u crkvenoj zajednici.³³ Čini se da je bojazan od 'ugroze' predmeta vjeronauka ostala i do današnjih dana. Naime, još uvijek u stručnim krugovima postoji svojevrstan (bezrazložan) strah da bi jasnijim definiranjem školsko-pedagoških i katehetskih okvira oba modela vjerskog odgoja (ne u smislu razdvajanja!), a time i jasnijim određenjem ovlasti i odgovornosti za oba područja, mogla biti ugrožena konfesionalnost predmeta vjeronauka u školi. A s druge strane, župna se kateheza još uvijek nije isprofilirala u svim svojim posebnostima kao model koji bi (kom)parirao školskome vjeronauku. I zato su sve katehetske i religijskopedagoške snage usmjerene na školski vjeronauk kao jedinu za sada čvrstu i sigurnu 'utvrdu'. Međutim, ni brojne europske zemlje koje su, za razliku od Republike Hrvatske, imale neprekinutu tradiciju konfesionalnog vjeronauka u školi, nisu u svojoj katehetskoj praksi iznašle posve zadovoljavajuće uvjete ostvarenja ovoga suodnosa. Prema katehetečaru Pavloviću, razlog je tomu u hrvatskom nacionalnom kontekstu taj što nisu ponuđena konkretna rješenja za izravan rad u školskom vjeronauku i u župnoj katehezi u onim aspektima u kojima bi se jasno pokazala njihova komplementarnost i razlika.³⁴ U svakom slučaju, prostora za poboljšanje na ovome polju rada još uvijek ima.

1.2.1. NEKI EMPIRIJSKI POKAZATELJI O ŽUPNOJ KATEHEZI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Prema rezultatima anketnog ispitivanja *svećenika Zadarske nadbiskupije* 2006. godine,³⁵ 42,85 % svećenika izrazilo je slaganje s time da „župna kateheza ne smije ponavljati program školskog vjeronauka“, potom da „mora biti kvalitetna i zainteresirati djecu i mlade na nov način“ (41,42 %) i da „ne treba biti organizirana po razredima nego u manjim skupinama“ (25,71 %). S obzirom na ciljeve i svrhu župne kateheze, najveći postotak svećenika (78,57 %) smatra da ona treba prije svega „uvođiti u sakramentalni i liturgijski (unutarcrkveni) život zajednice“, „poticati duhovni rast vjernika“ (65,71 %) i „tumačiti vjerske istine vjernicima različitih dobi“ (50 %).

33 Usp. Josip BARIČEVIĆ, Program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi – temeljna polazišta, u: *Kateheza*, 15 (1993.) 1, 28-42.

34 Usp. Ante PAVLOVIĆ, Osobitosti katoličkog vjeronauka u odgojno-obrazovnom sustavu javnih škola, 139. Prema istom autoru, trebalo bi napraviti komparativnu analizu ciljeva i sadržaja školskog vjeronauka i župne kateheze s aspekta liturgijske godine te napraviti jasnu distinkciju i komplementarnost i ciljeva i sadržaja. Usp. *Isto*, 153.

35 Više u: Ana Thea FILIPOVIĆ, Župna kateheza u Zadarskoj nadbiskupiji. Stanje i izazovi, u: *Vjesnik Zadarske nadbiskupije*, (2006.) 7-8, 14-32; Ana Thea FILIPOVIĆ, U službi zrelosti vjere i rasta osoba. *Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Glas Koncila, Zagreb, 2011., 102-128.

Ciljeve koji se vežu uz „osposobljavanje osobe za angažirano i kritičko djelovanje u društvu“ (28,57 %) i „teološko osuvremenjivanje vjerskog znanja“ (20 %) svećenici su percipirali daleko manje važnim za župnu katehezu, vežući ih primarno za programske sadržaje školskog vjeronauka. Zanimljiv je podatak da samo njih 7,14 % smatra da župna kateheza uz školski vjeronauk nije ni potrebna, osim u smislu nužne neposredne pripreme djece i mladih za sakramente. Iako je riječ o relativno malom postotku, pastoralno-katehetska praksa u Hrvatskoj potvrđuje da se ipak najviše provodi upravo taj tzv. prigodni vid pastorala.

To da još uvijek nije posve jasna stvarna komplementarnost ova dva vida vjerskog odgoja djece i mladih, u praksi potvrđuju i rezultati opsežnog istraživanja iz 2008. godine na uzorku zagrebačkih *maturanata* i školskih *vjeroučitelja* u dijelu koji se odnosi na komplementarnost vjeronauka i župne kateheze.³⁶ Naime, približno jednak broj vjeroučitelja izrazio je slaganje, odnosno neslaganje s tvrdnjom da „u vjeronaučnom programu ima tema koje više pripadaju župnoj katehezi, a ne vjeronauku“ (25,9 % izjavilo je da se slaže, 27,8 % da se ne slaže, a visok postotak od 37 % izjavilo je da nisu sigurni). S druge strane, 21,3 % vjeroučitelja nije se složilo s tvrdnjom da „škola nije mjesto za pripremu djece za sakramente“, dok njih 21 % nije bilo sigurno. Nadalje, 32,4 % vjeroučitelja izjasnilo se da nisu sigurni u procjeni tvrdnje da je „status/odnos vjeroučitelja i voditelja župne kateheze nejasan“, dok je njih 43,5 % izjavilo da se slaže s tvrdnjom.

Kvantitativno istraživanje o župnoj katehezi sa stajališta *studentata*³⁷ završne godine studija teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, koje je bilo provedeno 2009. i 2010. godine s ciljem ispitivanja njihovih percepcija o ostvarenju katehetske obnove u Hrvatskoj prema smjernicama Drugog vatikanskog koncila i perspektivama razvoja kateheze u budućnosti,³⁸ pokazalo je da većina ispitanika percipira župnu katehezu u sakramentalno-liturgijskome smislu i iskazuje suglasnost o važnosti uključenosti djece i mladih u nju. Ipak, jedna četvrtina studentata, velikim dijelom budućih vjeroučitelja i kateheta, veže župnu katehezu uz „klerikalni, paternalistički i unutarcrkveno usmjeren mentalitet“ te uz „nedovoljno uvažavanje karizmi i kompetencija vjernika laika, zatvorenost za suradnju i neuključivanje vjernika laika u pastoralno-katehetske projekte“.³⁹

Već ovih nekoliko empirijskih podataka ukazuje na hitnu potrebu jasnijega definiranja identiteta, svrhe i ciljeva školskog vjeronauka i župne kateheze u kontekstu

36 Više u: Blaženka Valentina MANDARIĆ – Alojzije HOBLAJ – Ružica RAZUM, *Vjeronauk – izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije*, Glas Koncila, Zagreb, 2011., 63-65. Raniji rezultati koji su dobiveni na području Bosne i Hercegovine 1998. godine pokazali su da je uvođenjem školskog vjeronauka vjerski odgoj u župnoj zajednici pao u drugotni plan do granica zapostavljenosti te da se škola isprofilirala kao glavno mjesto vjersko-odgojnog rada s djecom i mladima. Više u: Ante PAVLOVIĆ, *Vjeronaučna nastava na području hercegovačkih biskupija*, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 2, 119-128.

37 Pod izrazom *studenti* podrazumijevaju se studentice i studenti.

38 Više u: Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, 135-158; Ana Thea FILIPOVIĆ, *Župna kateheza – između ideala i stvarnosti*, 373-379.

39 Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, 146.

cjelovitog odgoja u vjeri djece i mladih te unapređenja postojeće katehetske i vjeronaučne prakse. U tome svakako mogu poslužiti i preliminarni rezultati istraživanja koji se donose u nastavku.

2. PRELIMINARNI REZULTATI ISTRAŽIVANJA NA PODRUČJU RIJEČKE NADBISKUPIJE

2.1. OPĆI CILJ I METODA ISTRAŽIVANJA

Kvantitativno istraživanje o suradnji Crkve, škole i obitelji u procesu odgoja i prenošenja vjere djeci i mladima imalo je za opći cilj evaluirati postojeću suradnju tih triju najvažnijih vjersko-odgojnih čimbenika na području Riječke nadbiskupije na različitim razinama djelovanja te projicirati perspektive razvoja suradničkog odnosa u budućnosti. Sudionici istraživanja činili su reprezentativan uzorak predstavnika triju najvažnijih vjersko-odgojnih institucija: *Crkve* (svećenici Riječke nadbiskupije (N = 70)), *škole* (ravnatelji u osnovnim i srednjim školama (N = 41) i vjeroučitelji laici⁴⁰ u osnovnim i srednjim školama (N = 92)) i *obitelji* (roditelji čija su djeca u školskoj godini 2016./2017. pohađala školski vjeronauk u osnovnoj ili srednjoj školi na području Riječke nadbiskupije (N = 324)). U istraživanju je sudjelovalo ukupno 527 ispitanika. U istraživanju su korištena četiri anketna upitnika (posebno za svaki uzorak). Svaki upitnik obuhvaćao je: uvodni dio, nezavisne varijable s razrađenim česticama (ovisno o pojedinom uzorku), zavisne varijable s razrađenim česticama koje su ispitivale: procjenu svrhe i učinkovitosti postojećih modela suradnje, procjenu važnosti (domene) i stupnja odgovornosti pojedinih dionika suradnje, procjenu stupnja i učestalosti osobne suradnje, procjenu stupnja povjerenja u pojedine dionike suradnje, procjenu pastoralno-katehetskih prijedloga za unapređenje suradničkog odnosa i procjenu opće važnosti i doprinosa pojedinih oblika vjerskog odgoja cjelovitom odgoju u vjeri. Završni dio upitnika obuhvaćao je otvorena pitanja koja su omogućila generiranje novih ideja u svrhu unapređenja postojeće pastoralno-katehetske i vjeronaučne prakse na području Riječke nadbiskupije. Čestice upitnika temeljene su na recentnoj pastoralno-katehetskoj literaturi i glavnim smjernicama novog Radnog dokumenta Vijeća za katehizaciju i novu evangelizaciju Hrvatske biskupske konferencije „Da vaša radost bude potpuna” (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima⁴¹, što je osiguralo sadržajnu validaciju, a izvršeno je i pilot-istraživanje. Podatci su se prikupljali tijekom školske 2016./2017. godine na način mrežnog (na uzorku ravnatelja, vjeroučitelja laika i roditelja) i klasičnog (izravnog) anketiranja (na uzorku svećenika). Kvantitativna obrada podataka izvršena je primjenom statističkog programa IBM SPSS.⁴²

40 Iako su vjeroučitelji laici predstavnici i škole i Crkve („res mixta“), u ovom su istraživanju uzorkovani pod „škola“ zbog svoje primarne vjeroučiteljske službe u školi.

41 VIJEĆE ZA KATEHIZACIJU I NOVU EVANGELIZACIJU HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, „Da vaša radost bude potpuna” (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima. Radni dokument, u: <http://www.nku.hbk.hr/index.php/vijesti/201-poziv-na-javnu-raspravu> (4. VII. 2017.).

42 O ovom statističkom programu više u: Arthur GRIFFITH, *SPSS For Dummies* (2nd Edition), Wiley Publishing, Inc., Indianapolis, 2010.; Andrew MAYERS, *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology*, Pearson E. L.,

2.2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

2.2.1. ŠKOLSKI VJERONAUK I ŽUPNA KATEHEZA IZ PERSPEKTIVE OBITELJI I CRKVE (RODITELJA I SVEĆENIKA)

Rezultati istraživanja pokazali su da je najveći postotak anketiranih **roditelja**, njih 46,3 %, pohađalo u djetinjstvu samo župnu katehezu, dok je njih 29,6 %, pohađalo i župnu katehezu i školski vjeronauk. Njih 11,7 % pohađalo je samo školski vjeronauk, dok njih 12 % nije pohađalo nikakav oblik vjerskog odgoja. Nešto manje od polovice ispitanih **svećenika** (njih 42,9 %) izjasnilo se da su u djetinjstvu pohađali samo župnu katehezu, dok je njih 38,6 % pohađalo i župnu katehezu i školski vjeronauk. Samo školski vjeronauk pohađalo je 8,6 % svećenika. Isto toliko svećenika izjasnilo se da nisu pohađali nikakav oblik vjerskog odgoja u djetinjstvu. Temeljem provedenog hi-kvadrat testa (kako bi se utvrdilo postoji li povezanost između ovih dviju skupina ispitanika i njihova osobnog pohađanja nekog od oblika vjerskog odgoja) analiza kontingencijske tablice pokazala je da ne postoji statistički značajna povezanost ($\chi^2(4, N = 394) = 4,17; p > 0,05$). Obje su skupine ispitanika podjednako zastupljene u svim skupinama osobnog pohađanja vjerskog odgoja (Tablica 1.).

Tablica 1. Usporedba pohađanja školskog vjeronauka i župne kateheze između roditelja i svećenika (prikaz frekvencija i postotaka).

Jeste li u djetinjstvu osobno pohađali neki oblik vjerskog odgoja?		OBITELJ	CRKVA
		f (%)	f (%)
1.	Da, u školi.	38 (11,7)	6 (8,6)
2.	Da, u vjerskoj/župnoj zajednici.	150 (46,3)	30 (42,9)
3.	Da, u školi i u vjerskoj/župnoj zajednici.	96 (29,6)	27 (38,6)
4.	Ne, nisam.	39 (12)	6 (8,6)
5.	Ne sjećam se.	1 (0,3)	1 (1,4)
Ukupno		324	70
$\chi^2(4, N = 394) = 4,17$			

Kada je riječ o utjecaju pojedinih čimbenika na osobno prihvaćanje vjere i oblikovanje vjerskog identiteta ispitanika, rezultati su pokazali da su na **roditelje** najviše utjecali *članovi uže obitelji* (ukupno⁴³ slaganje 57,7 %) i *crkveni službenici* (ukupno 41 %), nakon kojih slijede *vjeroučitelji u školi* (ukupno 33,9 %) te svi ostali čimbenici (Tablica 2.).⁴⁴ Na varijabli religijske samoidentifikacije nešto više od 60 % roditelja izjasnilo se „vjernicima koji u potpunosti prihvaćaju sve što ih njihova vjera uči“ i

Harlow, 2013.

43 Izraz *ukupno* podrazumijeva zbroj rezultata na petostupanjskoj mjernoj skali Likertova tipa od 4 do 5.

44 Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „najmanje“ do „najviše“.

kojima „vjera pomaže da lakše podnose životne teškoće i probleme“. Njih 43,7 % „angažirano je u svojoj župi u različitim aktivnostima i zato idu u Crkvu više puta tjedno“. Nešto manje od 30 % ide u Crkvu „samo prigodno (vjenčanje, krštenje, sprovod, misa zadušnica)“ ili „samo o većim blagdanima iz tradicijskih razloga“. A njih 20,5 % smatra se „religioznom osobom koja ne ide u Crkvu“.

Tablica 2. Utjecaj pojedinih čimbenika na oblikovanje vjerskog identiteta roditelja.

ČIMBENICI UTJECAJA	1	2	3	4	5	M ⁴⁵	SD ⁴⁶
Članovi uže obitelji (roditelji, braća, sestre)	7,0	5,9	13,2	22,1	35,6	3,87	1,268
Bračni drug	22,4	13,5	17,5	17,8	12,1	2,81	1,415
Članovi šire obitelji – rodbina	16,4	15,4	26,4	19,4	5,9	2,80	1,204
Crkveni službenici: svećenici, redovnici/redovnice	12,1	10,2	19,9	29,1	11,9	3,22	1,257
Vjeroučitelji u školi	20,8	10,0	17,3	25,3	8,6	2,89	1,364
Prijatelji/društvo	21,0	16,7	26,4	15,4	3,5	2,56	1,175
Mediji	40,4	18,1	15,4	5,4	1,6	1,88	1,062
Nijedna konkretna osoba nego određene životne okolnosti	13,7	11,6	24,0	18,6	14,3	3,10	1,314
Ostali čimbenici	28,0	14,0	22,1	9,7	5,4	2,37	1,265

Čimbenici koji su najviše utjecali na oblikovanje vjerskog identiteta **svećenika** u djetinjstvu bili su *crkveni službenici* (ukupno 78,6 %) i *članovi uže obitelji* (ukupno 77,1 %), nakon kojih slijedi *rodbina* (ukupno 54,2 %) i *vjeroučitelji u školi* (ukupno 41,5 %). Najmanji utjecaj pripisuju *ostalim čimbenicima* (ukupno 16,5 %) (Tablica 3.).⁴⁷

45 M = aritmetička sredina (prosječan rezultat).

46 SD = standardna devijacija (standardno raspršenje rezultata).

47 Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „najmanje“ do „najviše“.

Tablica 3. Utjecaj pojedinih čimbenika na oblikovanje vjerskog identiteta svećenika.

ČIMBENICI UTJECAJA	1	2	3	4	5	M	SD
Crkveni službenici: svećenici, redovnici/redovnice	–	2,9	18,6	25,7	52,9	4,29	0,870
Članovi uže obitelji (roditelji, braća, sestre)	2,9	4,3	15,7	17,1	60,0	4,27	1,062
Članovi šire obitelji – rodbina	4,3	12,9	28,6	37,1	17,1	3,50	1,060
Prijatelji/društvo	17,1	22,9	21,4	30,0	8,6	2,90	1,253
Vjeroučitelji u školi	21,4	22,9	14,3	28,6	12,9	2,89	1,378
Nijedna konkretna osoba nego određene životne okolnosti	20,0	24,3	34,3	11,4	10,0	2,67	1,213
Ostali čimbenici	18,6	31,4	31,4	11,4	7,1	2,57	1,137
Mediji	31,4	27,1	22,9	12,9	5,7	2,34	1,214

Rezultati provedenih t-testova za nezavisne uzorke (s ciljem provjere postoje li razlike u procjenama važnosti utjecaja pojedinih čimbenika na osobno prihvaćanje vjere između skupina ispitanika roditelja i svećenika) pokazali su da između navedenih skupina postoje statistički značajne razlike u procjenama važnosti utjecaja sljedećih čimbenika: *članova uže obitelji* ($t = -2,43$; $df = 379$; $p < 0,05$), *članova šire obitelji* ($t = -4,62$; $df = 377$; $p < 0,01$), *crkvenih službenika* ($t = -6,81$; $df = 376$; $p < 0,01$), *prijatelja/društva* ($t = -2,31$; $df = 375$; $p < 0,05$). Svećenici, u usporedbi s roditeljima, procjenjuju *važnijim* utjecaj članova uže i šire obitelji, crkvenih službenika te prijatelja/društva na osobno prihvaćanje vjere. Ipak, obje su skupine ispitanika istaknule *obitelj* i *Crkvu* kao najvažnije čimbenike u procesu vjersko-odgojne socijalizacije.

U procjeni opće važnosti i doprinosa pojedinih oblika vjerskog odgoja cjelovitom odgoju u vjeri djece i mladih (u smislu koji model najviše doprinosi odgoju i dubljem sazrijevanju u vjeri) **roditelji** daju veću prednost *župnoj katehezi*, napose *župnoj katehezi* za djecu osnovnoškolske dobi (ukupno 62,6 %), negoli *vjeronauku* u školi. Valja naglasiti da je u odgovorima/komentarima u otvorenim pitanjima 45 roditelja izričito naglasilo da „vjeronauku nije mjesto u školi nego u Crkvi“ jer da „škola nije mjesto za uvođenje djece u vjeru.“ U kontekstu vjeronauka u školi roditelji veću važnost pridaju vjeronauku u osnovnoj nego u srednjoj školi (ukupno 52,8 %). Najmanju važnost pridaju *vjerskom odgoju u predškolskim ustanovama* (ukupno 32,1 %) (Tablica 4.).⁴⁸

48 Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „najmanje važno“ do „najviše važno“.

Tablica 4. Procjena roditelja o općoj važnosti i doprinosu pojedinih oblika vjerskog odgoja cjelovitom odgoju u vjeri.

OPĆA VAŽNOST I DOPRINOS	1	2	3	4	5	M	SD
Vjerski odgoj u predškolskim ustanovama	19,7	14,8	20,8	21,0	11,1	2,87	1,344
Vjeronauk u osnovnoj školi	9,7	8,4	16,4	29,6	23,2	3,55	1,281
Vjeronauk u srednjoj školi	13,2	10,5	19,4	25,3	18,9	3,30	1,340
Župna kateheza za katehizante osnovnoškolske dobi	3,2	4,6	17,0	30,5	32,1	3,96	1,052
Župna kateheza za katehizante srednjoškolske dobi	6,2	7,0	19,9	27,5	26,7	3,70	1,188

I **svećenici** također u najvećoj mjeri *župnu katehezu* smatraju najvažnijim oblikom vjerskog odgoja djece i mladih, koja najviše može doprinijeti cjelovitom odgoju u vjeri (na svakoj čestici ukupno slaganje preko 87 %), nakon čega slijedi *vjeronauk* u osnovnoj školi (ukupno 81,4 %) te onaj u srednjoj školi (ukupno 75,7 %). Iako je najniži postotak slaganja postignut na čestici *vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama*, svećenici ipak, za razliku od roditelja, pridaju veću važnost tome modelu vjerskog odgoja (ukupno 77,2 %) (Tablica 5.).⁴⁹

Tablica 5. Procjena svećenika o općoj važnosti i doprinosu pojedinih modela vjerskog odgoja cjelovitom odgoju u vjeri.

OPĆA VAŽNOST I DOPRINOS	1	2	3	4	5	M	SD
Župna kateheza za katehizante osnovnoškolske dobi	–	–	4,3	21,4	74,3	4,70	0,548
Župna kateheza za katehizante srednjoškolske dobi	1,4	1,4	10,0	35,7	51,4	4,34	0,832
Vjeronauk u osnovnoj školi	4,3	1,4	12,9	21,4	60,0	4,31	1,043
Vjeronauk u srednjoj školi	4,3	2,9	17,1	17,1	58,6	4,23	1,106
Vjerski odgoj u predškolskim ustanovama	2,9	8,7	14,3	21,3	52,9	4,19	1,067

Rezultati provedenih t-testova za nezavisne uzorke pokazali su da postoje statistički značajne razlike u procjenama važnosti pojedinih oblika vjerskog odgoja između roditelja i svećenika. Svećenici, u usporedbi s roditeljima, statistički značajno važnijim procjenjuju *sve* oblike vjerskog odgoja: *vjerski odgoj u predškolskim ustanovama* ($t =$

49 *Isto.*

-7,66; $df = 392$; $p < 0,01$); *vjeronauk u osnovnoj školi* ($t = -4,65$; $df = 392$; $p < 0,01$); *vjeronauk u srednjoj školi* ($t = -5,42$; $df = 392$; $p < 0,01$); *župna kateheza za katehizante osnovnoškolske dobi* ($t = -5,74$; $df = 392$; $p < 0,01$); *župna kateheza za katehizante srednjoškolske dobi* ($t = -4,28$; $df = 392$; $p < 0,01$) (Tablica 6.).

Tablica 6. Razlike u procjenama opće važnosti i doprinosa pojedinih modela vjerskog odgoja između roditelja i svećenika.

OPĆA VAŽNOST I DOPRINOS	OBITELJ		CRKVA		t (df = 392)	U (z)
	M	SD	M	SD		
Vjerski odgoj u predškolskim ustanovama	2,87	1,344	4,19	1,067	-7,66**	5162,5 (-7,31)**
Vjeronauk u osnovnoj školi	3,55	1,281	4,31	1,043	-4,65**	7150,0 (-5,04)**
Vjeronauk u srednjoj školi	3,30	1,340	4,23	1,106	-5,42**	6648,5 (-5,59)**
Župna kateheza za katehizante osnovnoškolske dobi	3,96	1,052	4,70	0,548	-5,74**	6517,0 (-5,95)**
Župna kateheza za katehizante srednjoškolske dobi	3,70	1,188	4,34	0,832	-4,28**	7798,5 (-4,28)**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Na varijabli katehetsko-pastoralnog rada svećenika njih se oko 80 % izjasnilo da se u svome radu uvijek vode načelom da „evangelizirajući odgajaju i odgajajući evangeliziraju“ te da im je „stalo da se u župi provodi župna kateheza svih dobnih skupina“. No taj visoki postotak slaganja lagano opada kada je riječ o osobnoj praksi „oslanjanja na dobre i stručne suradnike laike u župi“ i „dobrom poznavanju plana i programa župne kateheze za djecu i mlade“ (na svakoj čestici ukupno slaganje oko 61 %). Postotak slaganja još više opada kada je riječ o zainteresiranosti za „osobno poticanje katehetsko-obiteljskih okupljanja svojih župljana“ (ukupno 47,1 %) i „dobrom poznavanju plana i programa vjeronauka u školi“ (ukupno 42,8 %) (Tablica 7.).⁵⁰

50 Primijenjena je petostupanjaska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

Tablica 7. Procjena osobnog katehetsko-pastoralnog rada u župi na uzorku svećenika.

KATEHETSKO-PASTORALNI RAD	1	2	3	4	5	M	SD
U svom radu uvijek se vodim načelom da „evangelizirajući odgajam i odgajajući evangeliziram“.	1,4	1,4	12,9	34,3	50,0	4,30	0,857
Stalo mi je da se u mojoj župi provodi župna kateheza svih dobnih skupina.	2,9	4,3	12,9	37,1	42,9	4,13	0,992
U radu se uvijek oslanjam na dobre i stručne suradnike laike.	2,9	2,9	32,9	35,7	25,7	3,79	0,961
Dobro poznajem plan i program župne kateheze za djecu i mlade.	5,7	4,3	28,6	32,9	28,6	3,74	1,099
Dobro poznajem plan i program vjeronauka u školi.	2,9	8,6	45,7	27,1	15,7	3,44	0,958
Osobno potičem katehetsko-obiteljska okupljanja svojih župljana.	7,1	12,9	32,9	30,0	17,1	3,37	1,132

2.2.2. ŠKOLSKI VJERONAUKE I ŽUPNA KATEHEZA IZ PERSPEKTIVE ŠKOLE (ŠKOLSKIH VJEROUČITELJA I RAVNATELJA⁵¹)

Prema dobivenim podatcima na varijabli osobnog pohađanja nekog oblika vjerskog odgoja u djetinjstvu, 61 % **ravnatelja** izjasnilo se da su u djetinjstvu pohađali samo župnu katehezu u crkvi, dok je njih 9,8 % pohađalo i župnu katehezu i školski vjeronauk (7,3 % samo školski vjeronauk, 17,1 % nije uopće ništa, a 4,9 % se ne sjeća). Više od 50 % **vjeroučitelja** pohađalo je u djetinjstvu i školski vjeronauk i župnu katehezu (njih 27,2 % pohađalo je samo župnu katehezu, 15,2 % samo školski vjeronauk, dok njih 4,3 % nije pohađalo nikakav oblik vjerskog odgoja). Za razliku od ravnatelja, koji su uglavnom pohađali samo neki oblik župne kateheze, vjeroučitelji su u većoj mjeri pohađali oba modela vjerskog odgoja ($\chi^2(4, N = 133) = 33,52; p < 0,01; CV = 0,50$). U usporedbi s vjeroučiteljima, veći postotak ravnatelja nije uopće pohađao vjerski odgoj ili se ne sjeća da ga je pohađao (Tablica 8.).

51 Skupni izraz *ravnatelj* podrazumijeva ravnateljice i ravnatelje osnovnih i srednjih škola.

Tablica 8. Usporedba pohađanja školskog vjeronauka i župne kateheze između vjeroučitelja i ravnatelja (prikaz frekvencija i postotaka).

Jeste li u djetinjstvu osobno pohađali neki oblik vjerskog odgoja?		ŠKOLA (V) ⁵²	ŠKOLA (R) ⁵³
		f (%)	f (%)
1.	Da, u školi.	14 (15,2)	3 (7,3)
2.	Da, u vjerskoj/župnoj zajednici.	25 (27,2)	25 (61)
3.	Da, u školi i u vjerskoj/župnoj zajednici.	49 (53,3)	4 (9,8)
4.	Ne, nisam.	4 (4,3)	7 (17,1)
5.	Ne sjećam se.	0 (0)	2 (4,9)
Ukupno		92	41
$\chi^2 (4, N = 133) = 33,52^{**}$			

Od onih **ravnatelja** koji su se na varijabli religijske samoidentifikacije izjasnili vjernicima (njih 82,9 %) ukupno se njih 65,9 % slaže s tvrdnjom da su na oblikovanje njihova vjerskog identiteta najviše utjecali *članovi uže obitelji* te *crkveni službenici* (ukupno 46,4 %). Nešto više od 30 % ravnatelja istaknulo je *određene životne okolnosti*, potom *bračnog druga* i *školske vjeroučitelje* kao glavne čimbenike utjecaja. Najmanja je razina suglasnosti postignuta na čestici utjecaja *medija* (ukupno 9,8 %) (Tablica 9.).⁵⁴

Tablica 9. Utjecaj pojedinih čimbenika na oblikovanje vjerskog identiteta ravnatelja.

ČIMBENICI UTJECAJA	1	2	3	4	5	M	S
Članovi uže obitelji (roditelji, braća, sestre)	7,3	2,4	7,3	17,1	48,8	4,18	1,267
Crkveni službenici: svećenici, redovnici/redovnice	7,3	9,8	22,0	24,4	22,0	3,51	1,245
Nijedna konkretna osoba nego određene životne okolnosti	9,8	14,6	24,4	29,3	4,9	3,6	1,127
Članovi šire obitelji – rodbina	14,6	9,8	31,7	22,0	7,3	2,97	1,200
Bračni drug	19,5	9,8	24,4	19,5	12,2	2,94	1,371
Prijatelji/društvo	12,2	14,6	31,7	19,5	7,3	2,94	1,162
Vjeroučitelji u školi	24,4	7,3	19,5	19,5	12,2	2,85	1,459
Ostali čimbenici	14,6	17,1	36,6	12,2	2,4	2,65	1,041
Mediji	46,3	12,2	17,1	9,8	–	1,89	1,105

52 Kratica označava: Škola (vjeroučitelji).

53 Kratica označava: Škola (ravnatelji).

54 Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „najmanje“ do „najviše“.

Na oblikovanje vjerskog identiteta školskih **vjeroučitelja** najviše su utjecali *članovi uže obitelji* (ukupno 64,1 %) i *crkveni službenici* (ukupno 60,9 %). Nešto više od 50 % vjeroučitelja istaknulo je da su i *određene životne okolnosti* bitno utjecale na njihovo prihvaćanje vjere. I kod vjeroučitelja najmanji su utjecaj na osobno prihvaćanje vjere imali *mediji* (ukupno 7,6 %) (Tablica 10.).⁵⁵ Na varijabli religijske samoidentifikacije ukupno 71,7 % vjeroučitelja izjasnilo se „vjernicima koji prihvaćaju sve što ih njihova vjera uči“. Ipak, 20,7 % vjeroučitelja potvrdilo je da su „religiozni, ali ne prihvaćaju sve što ih njihova vjera uči“. Kada je riječ o osobnoj angažiranosti u župnoj zajednici, skoro je 80 % vjeroučitelja angažirano u župi u različitim aktivnostima, zbog čega „idu u Crkvu više puta tjedno“. Gotovo svi vjeroučitelji (njih 95,7 %) opovrgnuli su tvrdnju da „u Crkvu idu jer moraju, jer bi inače izgubili posao“.

Tablica 10. Utjecaj pojedinih čimbenika na oblikovanje vjerskog identiteta vjeroučitelja.

OSOBNOM PRIHVAĆANJE VJERE	1	2	3	4	5	M	SD
Članovi uže obitelji (roditelji, braća, sestre)	9,8	5,4	20,7	26,1	38,0	3,77	1,285
Crkveni službenici: svećenici, redovnici/redovnice	4,3	10,9	23,9	34,8	26,1	3,67	1,110
Nijedna konkretna osoba nego određene životne okolnosti	12,0	14,1	21,7	31,5	20,7	3,35	1,288
Vjeroučitelji u školi	10,9	12,0	29,3	30,4	17,4	3,32	1,213
Prijatelji/društvo	10,9	18,5	29,3	33,7	7,6	3,09	1,126
Bračni drug	26,1	16,3	19,6	21,7	16,3	2,86	1,442
Članovi šire obitelji – rodbina	15,2	25,0	27,2	25,0	7,6	2,85	1,185
Ostali čimbenici	21,7	19,6	37,0	10,9	10,9	2,70	1,238
Mediji	47,8	25,0	19,6	6,5	1,1	1,88	1,015

Rezultati provedenih t-testova za nezavisne uzorke pokazali su da ne postoje statistički značajne razlike u procjenama važnosti utjecaja pojedinih čimbenika na osobno prihvaćanje vjere između vjeroučitelja i ravnatelja. I na ovim skupinama ispitanika pokazalo se da su *obitelj* i *Crkva* najsnažniji vjersko-odgojni čimbenici u procesu odgoja i prenošenja vjere.

⁵⁵ *Isto.*

2.2.3. PERSPEKTIVE RAZVOJA INSTITUCIONALNOG VJERSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U BUDUĆNOSTI

Cilj ovoga dijela istraživanja bio je istražiti perspektive razvoja predškolskog vjerskog odgoja, školskog vjeronauka i župne kateheze u budućnosti prema percepcijama ispitanika (vjeroučitelja i svećenika)⁵⁶ u vidu unapređenja postojeće katehetsko-pastoralne i školsko-vjeronaučne prakse na području Riječke nadbiskupije. Tako više od 90 % **svećenika** smatra da će u budućnosti biti potrebno najviše raditi na *župnoj katehezi*, a potom i na školskom *vjeronauku* (ukupno slaganje više od 80 %). Za ukupno 70 % svećenika to isto vrijedi i za *predškolski vjerski odgoj* (Tablica 11.).⁵⁷ Ovi podatci samo potvrđuju rečeno da se župna kateheza kao religijskopedagoški model još nije dovoljno kvalitativno isprofilirala, što se odražava u konkretnoj praksi. Iako se od ispitanika nije tražilo da se izjasne u kojem bi pravcu trebala ići daljnja profilacija župne kateheze, odgovori na otvorena pitanja vezana uz prijedloge i komentare pokazali su da će u budućnosti trebati uložiti dodatan napor u izradu katehetskih materijala za neposredan rad u župi i u kvalitetnijoj promociji naslovnika župne kateheze.

Tablica 11. Perspektive razvoja pojedinih oblika vjerskog odgoja u budućnosti prema procjeni svećenika.

PERSPEKTIVE RAZVOJA U BUDUĆNOSTI	1	2	3	4	5	M	SD
Župna kateheza za katehizante osnovnoškolske dobi	–	1,4	2,9	28,6	67,1	4,61	0,621
Župna kateheza za katehizante srednjoškolske dobi	1,4	–	2,9	34,3	61,4	4,54	0,695
Vjeronauk u osnovnoj školi	2,9	1,4	8,6	31,4	55,7	4,36	0,917
Vjeronauk u srednjoj školi	2,9	1,4	14,3	30,0	51,4	4,26	0,958
Vjerski odgoj u predškolskim ustanovama	2,9	1,4	25,7	24,3	45,7	4,09	1,018

Ukupno 90,2 % **vjeroučitelja** smatra da će u budućnosti najviše trebati raditi na unapređenju *župne kateheze*, a potom i *vjeronauka* u školi (ukupno preko 80 %). Visoka razina suglasnosti postignuta je i na čestici *vjerskog odgoja u predškolskim usta-*

⁵⁶ Ovo je pitanje bilo postavljeno samo svećenicima i vjeroučiteljima, a ne i ostalim ispitanicima, zbog njihovih stručnih kompetencija na području institucionalnog vjerskog odgoja. Uzorak istraživanja nije obuhvatio odgojitelje/odgojiteljice u vjeri u predškolskim ustanovama (što u slučaju procjene perspektiva razvoja predškolskog vjerskog odgoja može biti nedostatak za cjelovitu interpretaciju podataka na ovoj varijabli) jer je predmet cjelokupnog istraživanja bio primarno usredotočen na suradnju Crkve, škole i obitelji (ne i predškolskih ustanova) u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih.

⁵⁷ Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „najmanje“ do „najviše“.

novama (ukupno 76,1 %) (Tablica 12.).⁵⁸ Na temelju dobivenih odgovora/komentara u otvorenim pitanjima uočena je potreba za unapređenjem župne kateheze u budućnosti koja se uglavnom odnosi, kao i kod svećenika, na izradu katehetskih materijala, ali i na jasnije sadržajno, odnosno programsko razlikovanje župne kateheze i školskog vjeronauka.

Tablica 12. Perspektive razvoja pojedinih oblika vjerskog odgoja prema procjeni vjeroučitelja.

PERSPEKTIVE RAZVOJA U BUDUĆNOSTI	1	2	3	4	5	M	SD
Župna kateheza za katehizante srednjoškolske dobi	–	–	9,8	27,2	63,0	4,53	0,670
Župna kateheza za katehizante osnovnoškolske dobi	–	–	9,8	30,4	59,8	4,50	0,671
Vjeronauk u srednjoj školi	–	–	12,0	42,4	45,7	4,34	0,684
Vjeronauk u osnovnoj školi	–	3,3	13,0	37,0	46,7	4,27	0,813
Vjerski odgoj u predškolskim ustanovama	1,1	2,2	20,7	37,0	39,1	4,11	0,883

2.2.4. PERCEPCIJE ISPITANIKA O IDENTITETU I CILJEVIMA VJERONAUKA U ŠKOLI

Svim ispitanicima bilo je ponuđeno na procjenu važnosti 13 različitih, ali međusobno povezanih teza o vjeronauku u školi. Teze su preuzete iz recentne pastoralno-katehetske literature bez navođenja izvora. Cilj istraživanja na ovoj varijabli bio je ispitati percepcije ispitanika o identitetu i ciljevima školskog vjeronauka u odnosu na identitet i ciljeve župne kateheze. U nastavku se donose teze s pripadajućim tablicama (13. – 25.).⁵⁹

Tablica 13. „Vjeronauk doprinosi boljitku čovjeka i društva.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	2,4	7,3	22	41,5	26,8
Škola (V)	–	1,1	–	22,8	76,1
Obitelj	3,1	4,3	13	44,8	34,8
Crkva	1,4	4,3	7,1	28,6	58,6

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

S ovom tezom ukupno se slaže: 68,3 % ravnatelja, 98,9 % vjeroučitelja, 79,6 % roditelja i 87,2 % svećenika. Visok postotak slaganja potvrđuje činjenicu da je kod svih ispitanika prepoznata antropološko-humanistička i društvena opravdanost vjeronauka u školi u cjelini odgojno-obrazovnog sustava. Ipak, nešto manji postotak ukupnoga slaganja kod ravnatelja (napose na najvišem stupnju mjerne skale (5) u odnosu na druge skupine ispitanika) ukazuje i na potrebu unapređenja školsko-vjeronaučne prakse u budućnosti u smislu veće otvorenosti vjeronaučne nastave ‘prema van’, odnosno njezine snažnije promocije u socijalnom kontekstu.

Tablica 14. „Vjeronauk doprinosi odgojnoj dimenziji suvremene škole.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	19,5	2,4	22	29,3	26,8
Škola (V)	–	–	1,1	34,8	64,1
Obitelj	7,4	14,2	28,4	34,9	15,1
Crkva	4,3	7,1	17,1	38,6	32,9

S ovom tezom ukupno se slaže: 56,1 % ravnatelja, 98,9 % vjeroučitelja, 50 % roditelja i 71,5 % svećenika. Pomalo iznenađuje podatak da tek nešto više od 50 % ravnatelja prepoznaje doprinos vjeronauka odgojnoj dimenziji škole (skoro 20 % ravnatelja „uopće se ne slaže“ s ovom tezom!), a nisu tome daleko ni roditelji (28,4 % roditelja „ne zna, nije sigurno“!). Ako se pogleda samo mjerna skala 3 („ne znam, nisam siguran/sigurna“), najveći je postotak ispitanika na toj skali iz skupine ravnatelja i roditelja. Budući da se o današnjem vremenu govori kao o „vremenu odgojne devalvacije škole koja je postala globalni problem“,⁶⁰ ovi podatci potiču na razmišljanje o usklađenosti potreba i zahtjeva suvremene škole i vrijednosnih sadržaja koji su implementirani u program vjeronauka.⁶¹

60 Marija SABLIĆ – Ines BLAŽEVIĆ, Stavovi učitelja prema vrijednostima kao temeljnim sastavnicama Nacionalnog okvirnog kurikuluma, u: *Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja*, 64 (2015.) 2, 260.

61 O vrijednosnoj (ne)zasićenosti sadržaja u udžbenicima za vjeronauk na temelju kvantitativno-kvalitativne analize više u: Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ – Kornelija MRNJAUŠ, Vrijednosni aspekti u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima za katolički vjeronauk u Republici Hrvatskoj, u: *Napredak*, 158 (2017.) 1-2, 85-98. O religijskoj dimenziji interkulturalnog obrazovanja s naglaskom na vrijednosnom aspektu više u: Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: stanje i perspektive, u: *Život i škola. Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 62 (2016.) 2, 147-157.

Tablica 15. „Vjeronaučna nastava omogućuje stjecanje religijskih kompetencija kod učenika.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	2,4	4,8	24,4	53,7	14,7
Škola (V)	–	–	5,4	46,7	47,9
Obitelj	4,3	5,6	22,5	46,9	20,7
Crkva	1,4	8,6	22,8	38,6	28,6

S ovom tezom ukupno se slaže: 68,4 % ravnatelja, 94,6 % vjeroučitelja, 67,6 % roditelja i 67,2 % svećenika. Prema dobivenim podacima, vjeroučitelji su u gotovo najvećem postotku slaganja jedini sigurni da vjeronauk omogućava učenicima stjecanje religijskih kompetencija, odnosno da ih osposobljava za religiozno tumačenje stvarnosti i za religijsko izražavanje na osobnoj i zajedničarskoj razini. Niža razina suglasnosti kod ostalih skupina ispitanika na ovoj čestici moguća je upravo zbog toga što u praksi još uvijek nije jasna stvarna svrha i cilj vjeronauka u odnosu na župnu katehezu. Na to upućuje i relativno visok postotak u svim trima skupinama ispitanika na mjernoj skali 3 („ne znam, nisam siguran/sigurna“).

Tablica 16. „Cilj vjeronauka je prenošenje kršćanske kulture u školi.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	2,4	7,3	19,5	43,9	26,9
Škola (V)	–	12	12	50	26
Obitelj	5,9	8	17,6	51,2	17,3
Crkva	5,7	14,3	17,1	28,6	34,3

S ovom tezom ukupno se slaže: 70,8 % ravnatelja, 76 % vjeroučitelja, 68,5 % roditelja i 62,9 % svećenika. Iako su dobiveni relativno visoki postotci slaganja kod svih skupina ispitanika, s obzirom na nisku razinu postignute suglasnosti na najvišem stupnju mjerne skale („u potpunosti se slažem“), oni ipak ukazuju na potrebu intenzivnijega rada na promociji kulturne dimenzije vjeronauka u školi i njegova dijaloziranja s ostalim školskim disciplinama, što je ujedno i jedan od njegovih temeljnih programskih smjernica.⁶²

62 Vjeronauk se temelji na „univerzalnom odgojnom i kulturnom značenju religijske činjenice za osobu, kulturu i cijelo društvo“ (HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, 2).

Tablica 17. „Vjeronauk je školski predmet koji se izričito vodi ciljevima i zadaćama škole.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	19,5	26,8	26,9	21,9	4,9
Škola (V)	10,9	52,2	21,7	14,1	1,1
Obitelj	25,3	35,2	21,9	12,3	5,3
Crkva	24,3	22,9	20	24,3	8,5

S ovom tezom ukupno se slaže: 26,8 % ravnatelja, 15,2 % vjeroučitelja, 17,6 % roditelja i 32,8 % svećenika. Dobiveni podatci u svim skupinama ispitanika pokazali su da se vjeronauk u školi nikako ne percipira kao školski predmet koji je odvojen od vjerske zajednice i konfesionalnih, odnosno katehetskih ciljeva. Ipak, u svakoj je skupini prisutno oko 20 % ispitanika koji „ne znaju, nisu sigurni“ je li vjeronauk izričito ‘školsko’ ili ‘i školsko i crkveno’ pitanje.

Tablica 18. „Vjeronauk služi kao nadomjestak vjerskom odgoju u obitelji.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	12,2	41,5	21,9	19,5	4,9
Škola (V)	5,4	27,2	18,5	26,1	22,8
Obitelj	14,5	21,3	22,5	28,4	13,3
Crkva	14,3	15,7	21,4	27,1	21,5

S ovom tezom ukupno se slaže: 24,4 % ravnatelja, 48,9 % vjeroučitelja, 41,7 % roditelja i 48,6 % svećenika. Ni na ovoj čestici nije postignuta visoka razina suglasnosti kod svih skupina ispitanika već su odgovori/podatci uglavnom raspršeni na čitavoj mjernoj skali. Podatci koji su dobiveni na skali 4 i 5 ukazuju na to da većina ispitanika prepoznaje važnost i posebnost vjerskog odgoja u obitelji u odnosu na školski vjeronauk te da je svjesna katehetskih zadaća kršćanskih roditelja kada je riječ o odgoju u vjeri.⁶³ Međutim, nešto viši postotak suglasnosti kod vjeroučitelja i svećenika (a nisu daleko ni roditelji) ipak prikazuje realno stanje ‘na terenu’ koje je takvo da školski vjeronauk još uvijek ‘nosi breme’ ostalih vjersko-odgojnih miljea.

63 U temeljna prava roditelja ulazi i pravo da se njihovoj djeci u javnim školama omogući vjerski odgoj u skladu s njihovim vjerskim uvjerenjem, životnim vrijednostima, s učenjem i s tradicijom Crkve kojoj pripadaju. Usp. HR-VATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, 3.

Tablica 19. „Kvaliteta vjerskog odgoja u obitelji ovisi o tome jesu li roditelji pohađali vjeronauk ili nisu.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	17,1	21,9	36,6	19,5	4,9
Škola (V)	7,6	27,2	32,6	17,4	15,2
Obitelj	21	28,4	19,4	22,8	8,4
Crkva	8,6	18,6	30	27,1	15,7

S ovom tezom ukupno se slaže: 24,4 % ravnatelja, 32,6 % vjeroučitelja, 31,2 % roditelja i 42,8 % svećenika. Niska razina suglasnosti kod svih skupina ispitanika na ovoj čestici ukazuje na to da kršćanski odgoj u obitelji u cjelini odgoja u vjeri ima svoje posebnosti koje nisu izričito povezane sa stjecanjem religijskih kompetencija na školskom vjeronauku. Ipak, može se uočiti da je na mjernoj skali 3 („ne znam, nisam siguran/sigurna“) postignut najveći postotak na razini svake pojedine skupine, što ukazuje na to da ispitanici i nisu u potpunosti sigurni koliko stečene kompetencije na vjeronauku doprinose kvaliteti obiteljskoga vjerskog odgoja.

Tablica 20. „Vjeronauk služi prenošenju i poučavanju sadržaja vjere.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	–	–	12,2	65,8	22
Škola (V)	–	1,1	5,4	45,7	47,8
Obitelj	1,9	2,8	10,5	55,5	29,3
Crkva	2,9	5,7	8,6	37,1	45,7

S ovom tezom ukupno se slaže: 87,8 % ravnatelja, 93,5 % vjeroučitelja, 84,8 % roditelja i 82,8 % svećenika. Visok postotak suglasnosti u svim skupinama govori u prilog činjenici da se školski vjeronauk kod većine ispitanika primarno percipira u njegovoj konfesionalnosti, kao religijskopedagoški model odgoja u vjeri.

Tablica 21. „Temeljna svrha vjeronauka je formiranje vjerskog identiteta djece i mladih.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	–	19,5	31,7	41,5	7,3
Škola (V)	–	2,2	8,7	39,1	50
Obitelj	4	6,5	23,4	46	20,1
Crkva	1,4	8,6	18,6	42,8	28,6

S ovom tezom ukupno se slaže: 48,8 % ravnatelja, 89,1 % vjeroučitelja, 66,1 % roditelja i 71,4 % svećenika. Iako je ova teza na tragu prethodne, na ovoj je čestici vidljivo smanjenje suglasnosti, napose kod ravnatelja i roditelja. Očigledno je da percepcija vjeronauka u školi kao crkvene pouke (tzv. katehetska dimenzija) nije dovoljno jasna ni kod samih ispitanika koji ju zagovaraju, jer s jedne strane postoji visoka suglasnost glede implementacije vjerskih sadržaja u vjeronaučnu nastavu (Tablica 20.), a s druge niža ili relativno niska suglasnost kada je u pitanju formiranje vjerskog identiteta učenika (u smislu da vjeronauk formira praktične vjernike). Dobiveni podatci govore u prilog činjenici da ravnatelji i roditelji, a dijelom i svećenici, ipak smatraju da je za formiranje vjerskog identiteta potrebno ‘dublje’ uvođenje u sadržaj vjere, što može dati jedino župna kateheza.

Tablica 22. „Vjeronauk uvodi učenike u osobno iskustvo vjere.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	4,9	9,7	34,2	39	12,2
Škola (V)	1,1	1,1	12	51,1	34,7
Obitelj	4,9	8	14,8	51,9	20,4
Crkva	5,7	8,6	28,6	35,7	21,4

S ovom tezom ukupno se slaže: 51,2 % ravnatelja, 85,8 % vjeroučitelja, 72,3 % roditelja i 57,1 % svećenika. Širi spektar rezultata ovog istraživanja na više varijabli, koji zbog ograničenosti rada ovdje nisu objavljeni, pokazao je da ravnatelji percipiraju vjerski odgoj kao proces koji se događa ponajprije na relaciji Crkva – obitelj (u kontekstu župne kateheze i kršćanskog odgoja u obitelji), dok školski vjeronauk percipiraju u širem društveno-kulturnom i antropološko-pedagoškom kontekstu. Moguće je da iz tog razloga tek nešto više od polovine ravnatelja smatra prihvatljivim ovakvu percepciju vjeronauka u školi. Kada je, pak, riječ o svećenicima, rezultati pokazuju da tek polovina svećenika podržava tzv. katehetske ciljeve vjeronauka (koji su indirektno iskazani u ovoj tezi), dok čak njih 28,6 % nije uopće sigurno. Dobiveni podatci potvrđuju postojeće nejasnoće u definiranju svrhe i ciljeva školskog vjeronauka u odnosu na župnu katehezu.

Tablica 23. „Vjeronauk dovodi učenike bliže Crkvi.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	9,8	17,1	34,1	24,4	14,6
Škola (V)	–	1,1	18,5	42,4	38
Obitelj	7,7	9,6	21,6	42	19,1
Crkva	5,7	11,4	28,6	35,7	18,6

S ovom tezom ukupno se slaže: 39 % ravnatelja, 80,4 % vjeroučitelja, 61,1 % roditelja i 54,3 % svećenika. Dobiveni podatci velikim dijelom potvrđuju prethodno navedenu interpretaciju. Može se primijetiti da je iznimno niska suglasnost svih skupina ispitanika, osim vjeroučitelja, postignuta upravo na najvišem stupnju mjerne skale („u potpunosti se slažem“). Očigledno je da liturgijsko-sakramentalna dimenzija vjerskog odgoja pripada više modelu župne kateheze negoli školskom vjeronauku.

Tablica 24. „Vjeronauk je oblik crkvene pouke u školskom prostoru.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	4,9	24,3	12,2	41,5	17,1
Škola (V)	17,4	25	10,9	29,3	17,4
Obitelj	6,7	13,3	16,4	45,6	18
Crkva	11,4	18,6	20	30	20

S ovom tezom ukupno se slaže: 58,6 % ravnatelja, 46,7 % vjeroučitelja, 63,6 % roditelja i 50 % svećenika. Dobiveni rezultati na svim uzorcima potvrđuju činjenično stanje ‘na terenu’ da još uvijek nije jasna komplementarnost i različitost školskog vjeronauka i župne kateheze.

Tablica 25. „Cilj je vjeronauka u školi priprava učenika za sakramente.“

UZORAK	1	2	3	4	5
Škola (R)	9,8	43,9	9,8	26,8	9,7
Škola (V)	12	56,5	5,4	18,5	7,6
Obitelj	8,6	25	14,5	35,9	16
Crkva	10	35,7	22,9	22,9	8,5

S ovom tezom ukupno se slaže: 36,5 % ravnatelja, 26,1 % vjeroučitelja, 51,9 % roditelja i 31,4 % svećenika. Na ovoj je čestici postignuta najniža razina suglasnosti. Najviša razina suglasnosti na skali procjene „ne znam, nisam siguran“ (3) dobivena je

na uzorku svećenika, što ponovno potvrđuje da još uvijek nije jasna komplementarna povezanost vjeronauka i župne kateheze, napose kada je riječ o liturgijsko-sakramentalnim sadržajima.

Jednosmjerne analize varijance pokazale su da među skupinama ispitanika postoje statistički značajne razlike u ukupnom rezultatu ($F_{(3,523)} = 8,07$; $p < 0,01$). One su uočene najviše između **ravnatelja** i **vjeroučitelja** kako na ukupnom rezultatu stava ($t = 4,46$; $df = 131$; $p < 0,01$) tako i na većini pojedinih čestica. Ukupni rezultati pokazuju da vjeroučitelji imaju *pozitivniji* stav prema vjeronauku ($M = 49,21$; $SD = 5,66$) od ravnatelja ($M = 43,17$; $SD = 9,16$). Između **roditelja** i **svećenika** nisu pronađene statistički značajnije razlike u ukupnoj mjeri stavova (samo razlike u razini slaganja s određenim česticama).

ZAKLJUČAK

Institucionalni vjerski odgoj školske djece i mladih u Republici Hrvatskoj odvija se u dva komplementarna modela: školski vjeronauk i župna kateheza. Iako je njihov odnos teorijski (u smislu crkvenih/katehetskih dokumenata i smjernica) definiran kao razlikovan i komplementaran, u školsko-pedagoškoj i katehetskoj praksi on je još uvijek izuzetno opterećen različitim nejasnoćama, a nerijetko i pogrešnim percepcijama o njihovoj stvarnoj svrsi i cilju u kontekstu cjelovitog odgoja u vjeri. Jedan je od razloga tomu što još uvijek, ni nakon 25 godina od ponovnog uvođenja vjeronauka u škole, nije sazrela svijest kod svih najrelevantnijih vjersko-odgojnih čimbenika (Crkva, škola i obitelj) o važnosti međusobne suradnje (partnerstva) u procesu odgoja i prenošenja vjere, zbog čega se događa prebacivanje odgovornosti s jednih na druge. A drugi je razlog tomu što se do sada pozornost donositelja odluka i katehetskih stručnjaka u Crkvi uglavnom fokusirala na školski vjeronauk kao temeljni vjersko-odgojni projekt pod čijom su se sjenom skromno profilirali (ili se pokušavaju profilirati) ostali modeli poput župne kateheze, vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama i kršćanskog odgoja u obitelji.

Preliminarni rezultati kvantitativnog istraživanja o suradničkom odnosu Crkve, škole i obitelji u procesu odgoja i prenošenja vjere (vjersko-odgojne socijalizacije) djeci i mladima na području Riječke nadbiskupije, koje je provedeno tijekom školske 2016./2017. godine na uzorku svećenika, školskih vjeroučitelja laika, ravnatelja osnovnih i srednjih škola i roditelja, pokazali su da su Crkva i obitelj još uvijek naj-snažniji vjerski i vrijednosni čimbenici u društvu. U procjeni važnosti i doprinosa pojedinih modela vjerskog odgoja cjelovitom odgoju u vjeri, većina ispitanika potvrdila je da župna kateheza najviše doprinosi osobnom sazrijevanju u vjeri, ali isto tako da je to model na kojemu treba najviše raditi u budućnosti u smislu njegova kvalitativnog unapređenja. Zamijećeno je da se najmanja važnost pridaje vjerskom odgoju u predškolskim ustanovama, i to osobito kod roditelja. Kada je riječ o odnosu vjeronauka i župne kateheze s obzirom na njihov identitet i temeljnu svrhu, sve su skupine ispitanika u većini potvrdile važnost konfesionalnosti samoga predmeta vjeronauka u školi, ali koji

ima i šire društveno-kulturno i vrijednosno značenje.⁶⁴ Konceptiju vjeronauka koji bi se vodio samo ciljevima i zadaćama škole, odnosno koji bi imao karakteristike jednog od akonfesionalnih modela religijskog odgoja i obrazovanja,⁶⁵ nije u većini podržala ni jedna skupina ispitanika. Međutim, uočene su nejasnoće u percepciji tzv. katehetskih ciljeva vjeronauka u odnosu na župnu katehezu, napose kada je riječ o liturgijsko-sakramentalnim sadržajima i praksi (najviše kod svećenika i vjeroučitelja). Očigledno je da će na polju komplementarnosti i različitosti školskog vjeronauka i župne kateheze još trebati intenzivno promišljati kako bi se iznašli adekvatni(ji) pastoralno-katehetski modeli njihova stvarnog nadopunjavanja, a ne preklapanja ili odvajanja. No kako bi do toga došlo, potrebno je *iznova* oživjeti najslabiju kariku u tzv. vjersko-odgojnom lancu, a to su kršćanske obitelji, u smislu poticanja njihove intrinzične motiviranosti za cjeloviti odgoj vlastite djece u vjeri; *iznova* senzibilizirati sav katehetski potencijal u Crkvi (katehetske stručnjake, svećenike župnike, župne katehete i animatore) za vriednost župne kateheze kao nezamjenjiva evangelizacijskog i katehetskog blaga Crkve te *iznova* ohrabriti i potaknuti vjeroučitelje u izvršavanju njihove odgojiteljske službe u školi i u Crkvi.

64 Prema mišljenju nekih europskih obrazovnih stručnjaka, konfesionalna religijska nastava u javnoj školi u Europi morat će u budućnosti ići prema proširenju svojih usko katehetskih ciljeva u pravcu postizanja kros-konfesionalne suradnje i osposobljavanja učenika za život u multireligioznom, multikulturnom pluralističkom društvu. U tom smislu bit će potrebno staviti veći naglasak i na njegovu kulturološku dimenziju. Više u: Kristina STOECKL – Olivier ROY (ur.), *The future of religious education in Europe*, European University Institute, Florence, 2015., 1-6.

65 Misli se na one modele koji polaze od religije, ali ne odgajaju u vjeri (*Learning from religion*) i na modele koji se temelje na učenju o religiji i obuhvaćaju povijesni i/ili deskriptivan pristup religiji kao takvoj (*Learning about religion*). Ovi su modeli u Europi uglavnom prisutni u skandinavskim zemljama. Unutar svakog pojedinog modela postoje različiti podmodeli izvođenja religijske nastave u javnoj školi. Više o modelima u: Charles CLARKE – Linda WOODHEAD, *A New Settlement: Religion and Belief in Schools*, Westminster Faith Debates, Lancaster University, Lancaster, 2015., 28-50; Nigel Peter Michell FANCOURT, *Re-defining “learning about religion” and “learning from religion”: a study of policy change*, u: *British Journal of Religious Education*, 36 (2014.) 1, 1-16; Robert JACKSON, *Education, religion and diversity: developing a new model of religious education*, u: *British Journal of Religious Education*, 37 (2015.) 2, 207-211.

SCHOOL CATECHISM AND PARISH CATECHESIS FROM THE PERSPECTIVE OF THE CHURCH, THE SCHOOL AND THE FAMILY

ABSTRACT

Religious education of children and youth in the Republic of Croatia is most evident in the context of school catechism and parish catechesis. These models are mutually different but complementary. While in theory the relationship between these two models is clear, the existing state of school-pedagogical and catechetical practice (poor complementarity!) indicates the need to achieve greater clarity in defining the real purpose and goals of these two aspects of religious education. The results of a quantitative research about the cooperative relationship between the Church, the school and the family in the process of education and of transmission of faith to children and young people in the Archdiocese of Rijeka, conducted during the school year 2016/2017 on a sample of priests, lay catechists, principals of primary and secondary schools, and parents, have shown that parish catechesis contributes the most to the personal maturity in faith, but also that this model requires most qualitative improvement in the future. It is also noted that least importance is given to religious education in pre-school institutions, especially by parents. There is a lack of clarity in the perception of the so-called catechetical goals of school catechism in relation to parish catechesis, especially regarding the liturgical-sacramental content and practice. It is clear that concerning the complementarity and difference between school catechism and parish catechesis intense reflection is needed in order to find (more) adequate models for their actual complementarity, and not overlapping or separation.

Key words: School Catechism, Parish Catechesis, Church, School, Family, Collaborative Relationship, Education in Faith.